

Рэжавуцкая М.С., Мароз С.С. (Мінск, Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка)

КОМПЛЕКСНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ Ў СТРУКТУРЫ СКЛАДАНАГА СКАЗА ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

Працэс перакладу дапускае выкарыстанне разнастайных стратэгий, спосабаў і прыёмаў перакладчыцкай дзейнасці, у аснове якіх знаходзяцца або інтэрлінейныя, або трансфармацыйныя падыходы. Пад тэрмінам трансфармацыі разумеюць разнастайныя віды пераўтварэнняў, якія ажыццяўляюцца ва ўмовах адсутнасці магчымасці перакладу па міжмоўных паралелях. Трансфармацыя – «мадыфікацыя мовы, тэмы, стылю арыгінала пры перакладзе; рэалізацыя інварыянтнага ядра арыгінала ва ўмовах стварэння перакладу» [2, с. 195].

У навуковай літаратуры вывучэннем сутнасці прычын і тыпаў перакладчыцкіх трансфармацый займаліся розныя даследчыкі (Л.С.Бархударэў, В.Н.Камісараў, Я.І.Рэцкер і інш.). У залежнасці ад характару адзінак мовы арыгінала, якія разглядаюцца як зыходныя, перакладчыцкія трансфармацыі падзяляюцца на лексічныя і граматычныя. У залежнасці ад прыёмаў і спосабаў перакладчыцкай дзейнасці трансфармацыі зводзяцца да такіх элементарных тыпаў, як перастаноўкі, замены, дабаўленні і пропускі. Аднак даволі часта правесці выразныя межы паміж трансфармацыямі немагчыма, таму што на практыцы гэтыя чатыры тыпы элементарных пераўтварэнняў звычайна спалучаюцца, прымаючы характар складаных «комплексных» трансфармацый» [1, с. 191].

На матэрыяле арыгінала і перакладу твораў І.Мележа на рускую мову розных аўтараў пакажам і прааналізуем комплексныя трансфармацыі ў структуры складанага сказа.

Вядома, што найбольш дакладны арыгіналу пераклад «дасягаецца пры максімальнай адпаведнасці структуры моўных сістэм у выніку іх узаемнага накладання» [2, с. 181]. Беларуская і руская мовы блізкароднасныя. Гэтая адметнасць у пэўнай ступені з аднаго боку аблягчае працэс перакладу, аднак не здымае праблемы пошуку найбольш прыдатных сродкаў у мове перакладу.

Параўнальны аналіз арыгінала і перакладу даў магчымасць выявіць наступныя разнавіднасці комплексных трансфармацый.

1. Замена + перастаноўка. Такая комплексная трансфармацыя выяўлена пры перакладзе на рускую мову складаных сказаў з даданай азначальнай часткай, перадача якіх патрабуе ўжывання дзеепрыметнікавага зварота, характэрнага для рускай літаратурнай мовы і малапрадуктыўнага ў беларускай мове. Дзеепрыметнікавы зварот, што ўжываецца замест даданай азначальнай часткі, часам знаходзіцца ў прэпазіі да паяснёнага слова ў адрозненне ад даданай азначальнай часткі: *Партызаны, што праводзілі Ніну, увесь час перагаворваліся, жартавалі* («Мінскі напрамак»). – *Провожавшие Нину партизаны всё время переговаривались, шутили* (пераклад аўтара).

Старшы лейтэнант недаверліва прыслухоўваўся да цішыні, што панавала ў прыродзе («Мінскі напрамак»). – *Старшы лейтэнант недоверчыво прыслушывался к царывшаму в прыроде покою* (пераклад аўтара).

Акрамя дзеепрыметнікавага зварота, адпаведнікам даданай азначальнай часткі ў мове перакладу можа выступаць дапасаванае азначэнне, выражанае дзеепрыметнікам, займеннікам, прыметнікам: *Так яны (Васіль і Ганна) некалькі хвілін і ляжалі..., намагаючыся ажывіць агеньчык, што канаў («Людзі на балоце»).* – *Так они несколько минут и лежали..., силясь оживить умирающий огонёк* (пераклад Н.Кісліка). *Добра, што мелі самі,... было мала... («Людзі на балоце»).* – *Своих запасов... не хватило* (пераклад Н.Кісліка). *Аўдоцця ўбачыла непалалёк дзяўчынку, што ішла адна («Мінскі напрамак»).* – *Авдотья увидела неподалёку одинокую девочку* (пераклад аўтара). Сэнсавы змест сказаў перакладу супадае поўнасьцю або амаль поўнасьцю са зместам сказаў перакладу. Відавочна, ужыванне лексічных адзінак *своих, одинокую* надала сказам перакладу пэўную генералізаванасць.

Названая трансфармацыя «замена + перастаноўка» прымяняецца і пры выкарыстанні ў якасці адпаведнікаў для даданай азначальнай часткі акалічнасцяў, выражаных назоўнікамі з прыназоўнікамі: *Камандзіры, што былі поруч, перагаворваліся... («Мінскі напрамак»).* – *Рядом с комбригом тихо переговаривались командиры...* (пераклад Л.Ракоўскага). *Цяжкія гарматы, што стаялі недалёка за сямом, зноў загрузталі («Мінскі напрамак»).* – *За селом опять загрухотали тяжёлые орудия* (пераклад Л.Шапіры). Такая комплексная трансфармацыя паўплывала на семантычную напоўненасць і сінтаксічную структуру сказаў: размяшчэнне назоўніка з прыназоўнікам перад дзеясловам-выказнікам (а не пасля назоўніка-дзеяніка) вызначыла яго як акалічнасць месца, якая паясняе дзеянне, а не як азначэнне, што характарызуе асобу.

2. Замена + пропуск. Такая комплексная трансфармацыя была выяўлена пры аналізе перакладу складанага сказа з даданай часткай прычыны: *Толькі таму, што Туровец добра ведаў дарогу, ён ішоў не збіваючыся («Мінскі напрамак»).* – *Но Туровец хорошо знал дорогу и шёл не сбиваясь* (пераклад Л.Ракоўскага). *Гэта асабліва пякло таму, што было іменна бяссэнсным («Завеі, снежань»).* – *Это особенно мучило своей очевидной бессмыслицей* (пераклад Д.Кавалёва і Т.Залатухінай). Даданая частка прычыны адносіцца і канкрэтызуе ў арыгінале сэнс акалічнасці прычыны галоўнага сказа, якая выражана ўказальным займеннікам *таму*. У сказах перакладу назіраюцца трансфармацыі – замены і пропускі, якія прывялі да пэўных зрухаў ў семантыцы адзінак: адпаведнікі мовы перакладу не выражаюць прычынных адносін.

Аналіз матэрыялу паказвае, што адны комплексныя трансфармацыі закранаюць толькі структурную будову складанага сказа, другія – выклікаюць і структурныя, і семантычныя змены ў сказе.

Літаратура

1. Бархударов, Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода / Л.С.Бархударов. – М.: Межд. отн., 1975. – 239 с.
2. Попович, А. Проблемы художественного перевода / А.Попович. – М.: Высш. школа, 1980. – 199 с.
3. Шелбанова, Т.В. Перевод как интерпретация / Т.В.Шелбанова // Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння: зб. навук. арт. – Мінск: БДПУ, 2009. – С. 181 – 183.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ